

ПЕРШОДРУКИ

Пісні січових стрільців

Нам воно святе!

**Упорядкування
Михайла Маслія**

**Харків
«ФОЛІО»
2016**

Кому прикре наше діло, нам воно святе!

К оли 1 серпня 1914 року знахабніла, вишколена і озброєна російська орда почала війну на галицьких землях і спалахнула Перша світова війна, уперше прозвучав патріотичний заклик: «Гей ви, хлопці січові!...» Добровольців не лічили на «раз, два, три!»: 28 тисяч юних українців записалося до війська! Австрійський уряд злякався, адже ця могутня сила могла знести і їхню владу. Тому дозволила українцям мати армію в 2,5 тисячі чоловік.

Тогочасний напіввійськовий рух у Галичині був представлений товариствами «Сокіл», «Січ» і «Січові стрільці». Саме вони з перших днів Першої світової війни стали основою і монолітом легіону Українських січових стрільців. Провідну роль у формуванні та діяльності усіх трьох товариств відіграли представники української інтелігенції, особливо її літературної гілки: письменники, публіцисти та редактори провідних українських видань. Їх знали, шанували, кожен мав свій авторитет і популярність, адже займалися активною громадянською діяльністю, були світочами і гордістю нації. До таких належали І.Франко і М.Павлик, В.Стефаник і А.Чайковський, О.Маковей і С.Яричевський, К.Малицька і Т.Галіп. Посильну допомогу їм надавали представники нової української еліти: окремі священники, учителі, адвокати.

І.Франко завжди стояв на боці українських патріотів, захоплювався їх героїзмом. У складних умовах Першої світової війни, незважаючи на свою малочисельність, стрільці протистояли московським окупантам, керуючись у своїй боротьбі, перш за все, національними інтересами. Поезії Каменяра «Не пора, не пора!», «Розвивайся, ти, високий дубе» і «Гімн селян-радикалів» (вони уособлювали головні постулати української національної ідеї: «... Нам пора для України жись, ...для України наша любов»), стали невід'ємним атрибутом усіх заходів, що їх постійно проводили січові товариства.

Глибоку шану І.Франка до січового руху засвідчує його поезія «Гей, Січ іде, красен мак цвіте», яка відразу ж стала популярним січовим гімном. Поет у віршованій формі влучно й доступно висловив сутність січової ідеї, її головні засади та принципи: «...Разом руки, разом серця, і гаразд буде», «...В нашій хаті наша воля, а всім зайдом зась», «...Кому прикре наше діло, нам воно святе!»

Разом з російською мовою і російськими законами в Галичині вводилася російська система хабарів, громадського безправ'я та утисків «іногородців». Українці разом з німцями й євреями були визнані «неблагонадійними» елементами. Російська влада закрила українські громадські установи, школи і гімназії. Під заборону потрапляли видання українських газет, а також продаж або ж позичання з бібліотек будь-яких українських видань... Русифікація мала доповнюватися наверненням місцевого населення у православ'я... У Львові було пограбовано майно Наукового товариства імені Т.Шевченка та інших українських організацій.

Зі вступом російської армії-«визволительки» до Львова, у місті почалися суцільні арешти українських діячів. Вислані до Сибіру В.Охримович, В.Шухевич, опинилися в Росії як заложники С.Федак, К.Паньківський, углиб Росії вивезено митрополита А.Шептицького разом з іншими провідниками греко-католицького духовенства. Початок цих антиукраїнських імперських наступів застав Франка у Криворівні на Гуцульщині. Як свідчить у спогадах М.Заклинський: «Франка московська охранка, мабуть, лише тому не арештувала, що він був важкохворий».

Підгрунття стрілецьких пісень треба шукати в гімнастичних організаціях і напіввійськових формаціях молоді, що існували в Галичині до 1914 року. У численних гуртках «Січей», «Соколів», стрілецько-пожежних товариствах і створеного напередодні війни Пласту одним з основних завдань було плекати знання і прилучення до історичних традицій українського народу. Там назрівали ідеї відродження української державної самостійності і, як її передумови, створення свого власного війська. В цих осередках вироблялось і звідти поширювалося замилювання історичними, похідними та бойовими піснями.

Українські січові стрільці були першими українськими частинами на бойовищах Східної Європи після Полтави 1709, вони мали велике значення для відновлення військових традицій, для зростання українського патріотизму, створення військового словництва, термінології, військового фольклору, пісні й музики

(оркестра УСС), для устійнення форми українського однострою (мазепинка).

Першим кроком до створення свого гласного поетично-музичного надбання було приспособлювання текстів народних пісень до нових обставин. Стрільці актуалізували ці тексти і, за висловом Миколи Голубця, — «мілітаризували». Притому не обходилося без жартів: ідучі відкритими вагонами із Стрия на Закарпаття, що було тоді під Угорщиною, стрільці співали пісню про своїх старшин «Гей ви, хлопці січовії», вживаючи до неї розмашисту угорську мелодію.

Згадуючи той час і замишування до пісень, у яких «чути було запах стрільного пороху», Михайло Гайворонський писав: «Такі тексти я вибирав і писав до них музику. Мою увагу приковували образи, які постали пізніше — під час війни і революції. Не дивуюся тепер, бо всі, такі як і я, були одної думки, усі були вже готові до світової завірюхи. Бойову пісню творило саме життя: такої саме пісні треба було тоді, за нею питали, її найрадше співали». Пісня стала невідлучною товаришкою стрілецького життя від самого початку.

Ідея заснування «Пресової квартири» Українських січових стрільців зародилася в 1914 році завдяки ініціативі сотника Никифора Гірняка, четарів Петра Герасиміва та Юліана Буцманюка, Івана Іванця, підхорунжого Миколи Угриня-Безгрішного, лікаря Івана Рихла. Як формація січового стрілецтва цей осередок сформувався з початком 1915 року. Головним завданням оригінальної допоміжної культурно-просвітньої структури було збирання, поширення та збереження матеріалів з історії Легіону Українських січових стрільців, збереження традицій стрілецтва. З часом її функції поширилися на духовне, культурне й просвітницьке життя. Стрілецьку музику творили підхорунжі М.Гайворонський, Р.Купчинський, Л.Лепкий, А.Баландюк, Ю.Шкрумеляк та інші. Духовий оркестр під керівництвом підхорунжого М.Гайворонського на весну 1917 року нараховував до 30 музикантів. Працювали струнний та смичковий оркестри, хор під керівництвом підхорунжого Леся Гринішака.

Стрілецькі поезія та музика поєдналися в такому феномені, як стрілецькі пісні, у яких звучали патріотичні, журливі, любовні, жартівливі мотиви.

Із її статуту («Правильника “Пресової квартири УСС”»), написаного у лютому 1916 року) бачимо чітко окреслену мету: «...піднести українську свідомість і честь». Шлях до цього забезпечували відділи: історичної хроніки, прикладного мистецтва, видавництва,

музики, співу, які мали «представити докази чинної участі українського народу у війні перед судом історії». Поставлене, зокрема перед відділом музики і співу, конкретне завдання: творити нові пісні та нові мелодії — було успішно зреалізовано народними і професійними поетами та композиторами. Народженню стрілецьких пісень сприяли реальні події, факти, імена, випадки з життя усіх, ставали темами поетичного оспівування, водночас передаючи нащадкам «живі спогади про славне минуле стрілецтва, про бої, смерть та любов, про героїство й жертви, про веселі й сумні переживання товаришів зброї».

Коли почалася Перша світова війна, Р.Купчинському йшов 20 рік, М.Гайворонському — 22-ий, Л.Лепкому — 26-ий... Свідомі та безстрашні юнаки вступили у загін січових стрільців і пройшли з ним всі воєнні шляхи. Як не парадоксально це прозвучить: не було би війни, не народилися б найвідоміші та найпопулярніші пісні Першої світової.

Воїстину бояном стрілецтва став Р.Купчинський, який пройшов славний і тернистий шлях з УСС від першого до останнього дня. Хто на Західній Україні не знав і не знає його чудових пісень «Ми йдемо в бій», «Не сміє бути в нас страху», «Вдаряй мечем», «Готуй мені зброю», «Ой там, при долині», «Заквітчали дівчатовьки», «Пише стара мати», «Накрила нічка», «За твої, дівчино», «Ой шумить, шумить», «Ой чого ж ти зажурився», «Ой зацвіла черемха», «Як з Бережан до Кадри», «Як стрільці йшли з України», «Зажурились галичанки», «Пиймо, друзі», «Човник хитається», «Мав я раз дівчиноньку».

Блискучістю і багатогранністю обдарування увійшов в історію УСС і Лев Лепкий, який прибув до легіону в 1915 році. Надзвичайно плідний його січовий пісенний слід: «Гей видно село», «Коби скоріше з гір Карпатських», «Ми йдем вперед», «І снилося з ночі дівчині», «Колись дівчина мила», «Маєва нічка», «Бо війна війною», «Казала дівчина», «Ой поїдем, товариші», «Хай живе».

Поезія, що стала стрілецькими піснями, народжувалась і з-під пера цілої галереї самобутніх поетів, таких як Ю.Назарак («Слава, слава, Отамане», «Нема в світі», «Хлопці, алярм»), П.Карманський («Сповнилась мрія»), Ю.Шкрумеляк («Питається вітер»), М.Голубець («Ой нагнувся дуб високий»), А.Лотоцький («Гімн Коша»), К.Гутковський («Гей ви, хлопці січовії»), М.Гайворонський («Йде січове військо», «Ой впав стрілець», «Ой казала мати», «Проїшли гори»).

Велика кількість пісень безвісних авторів, серед них «Гаразд Горук», «Гей зі Львова до Мукачева», «Стрілець — то нині великий пан», «Зелений дубочку», «Коло млина яворина», «Ой з-за гори чорна хмара стала», «Ой чути, чути ревуть гармати», «Повіяв вітер степовий», «При каноні стояв», «Прощай, дівчино», «Розпрощався стрілець», «Там під львівським замком», «Там на горі, на Маківці» («Хлопці підемо!»).

Характерною особливістю Р.Купчинського і Л.Лепкого було те, що обоє створювали і музику до власних пісень. Та основним музикою УСС був орудник оркестру М.Гайворонський. Музичного життя він надав як і власним віршам, так і віршам Ю.Назарака, П.Карманського. Ю.Шкрумеляка, М.Голубця, Р.Купчинського («За рідний край», «Гей там при долині»). Крім названих, він створив ще «Перший стрілецький похід», «Другий стрілецький похід», «Стрипа», «В дорогу», «Їхав стрілець на війноньку».

З легкої руки Лева Лепкого у широкий стрілецький і народний лет знялися вірші його брата Богдана — «Журавлі» та жартівлива «Кладочка».

Народна основа творчості Р.Купчинського і Л.Лепкого особливо проявилась у піснях «Човник хитається», «Пиймо, друзі» — першого і «Гей видно село», «Журавлі» — другого.

В складні часи нашої історії, які мали місце після 1939 року, ці пісні в устах народу пережили усіх тиранів і сьогодні, в часи перебудови урочисто повертають нам їх авторів: Р.Купчинського і Л.Лепкого. Музику на вірші Р.Купчинського («Ой зацвила черемха») і А.Лотоцького («Гімн Коша») написав А.Баландюк.

Проте величного, урочистого гімну УСС так і не вдалось створити. Фактично ж ним стала «Ой у лузі червона калина» (вірш С.Чарнецького, музика народна). 1918 рік став завершальним у змаганнях УСС, проте їхня справа жила увесь час у «Червоній калині»: літописах, календарях, видавництві. У самій пісні.

Крім цієї похідної пісні, були ще дві, без яких стрілецьтво не було стрілецьтвом. Це — «Журавлі» (слова Б.Лепкого, музика Л.Лепкого), якою стрільці прощались зі своїми товаришами, що загинули в боях. «Чуєш, брате мій, товаришу мій, відлітають сірим шнурком журавлі у вирій» — і сьогодні здійснюється над долами і горами України.

А пісня «Зажурились галичанки» (Р.Купчинський) відбила справжній біль і смуток українців Галичини, яких історія розбила на дві частини: одні пішли на Схід (УСС), а другі залишилися у горі беззахисні (галичанки).

Про бойові звитяги УСС писали В.Бобинський, А.Баландюк, М.Угрин-Безгрішний.

Українські січові стрільці вважали себе духовними спадкоємцями кращих традицій українського війська, зокрема запорізького козацтва. Тому невід'ємною частиною їхнього життя стала рідна пісня. Спочатку залюбки співали народні творіння, а невдовзі в стрілецькому середовищі народилися десятки своїх пісень.

«Стрілець і пісня, — зауважував підхорунжий Юрко Шкрумеляк, — то брат і сестра, то любчик і любка; в самотній пісні знаходить стрілець розраду та хвиливе забуття».

«Якби не пісня, були би ми подуріли, а так зійшлися на хвилю, заспівали і легше стало... » — продовжував думку побратима підхорунжий Михайло Гайворонський.

Підхорунжий Р.Купчинський у своїй «Оді до пісні» писав:

*Пісне! Велична, рідна пісне!
В тобі є все: і древня наша слава,
Володимира хист, і мудрість Ярослава,
І наших прабатьків ворогування злісне,
І Богдана розвага,
І Богуна відвага,
І Дорошенка ум, і хитрощі Мазени,
І гомін гір,
І блиски зір,
І шум лісів, і розговори степену...*

А все ж таки які талановиті були композитори в січових стрільців і як тонко вони відчували настрої вояків! Стрілецькі пісні поділяються на похідні (маршові) та ліричні. Серед них є авторські й народні. Похідні пісні відзначаються почуттям патріотизму, відданості Україні, готовності покласти за неї своє життя.

Кожна пісня, яка народжувалася січовими поетами і композиторами, вистраждана у боях за рідну землю, ставала народною, кожна вселяє оптимізм і віру в перемогу. Свідченням їх сили стало те, що, незважаючи на страшні репресії, вони збереглися в народі, стали загальнонаціональним надбанням української культури. Світла пам'ять про Українських січових стрільців і досі жива в нашому народі, як є живим символом їхніх незабутніх та феноменальних пісень, які стали традиційними та фундаментальними для елітарної частини української армії.

Олесь БАБІЙ

Український письменник та літературознавець (псевдонім Хмелик), автор гімну ОУН «Зродились ми великої години» Олесь Бабій народився 17 березня 1897 року в с. Середні (нині Калуського району Івано-Франківської обл.), в багатодітній, але заможній родині Йосипа і Катерини Бабіїв. З ранніх літ батьки побачили в синові хист до науки. Після закінчення однорічної парафіяльної школи в рідному селі обдарований хлопчина прагнув надалі здобувати освіту, заради цього батько навіть продав поле. Олесь продовжив своє навчання у Войнилівській чотирикласній школі, а згодом — у Стрийській гімназії.

З початком Першої світової війни сімнадцятирічний юнак добровільно записується у Легіон січових стрільців в Стрию.

Своє бойове хрещення Олесь Бабій пройшов у Карпатах проти російської армії. У складі 9 полку піхоти був переправлений на італійський фронт. Після запалення легень був звільнений від проходження фронтової служби і в середині листопада повернувся в Україну.

Після завершення війни в 1918 р. розпалась Австро-Угорська імперія, і на її місці почали утворюватись нові держави. 1 листопада була проголошена Західноукраїнська Народна Республіка. На захист ЗУНР стала Українська Галицька армія, в її ряди разом з побратимами УСС вступив Олесь Бабій. Він стає заступником військового коменданта у Войнилові та бере активну участь в мобілізації чоловіків до рядів УГА. В 1919 Бабій разом з УГА відступає на територію УНР, де та об'єднується з Армією УНР С.Петлюри. Олесь став учасником знаменної Київської наступальної операції. Армійські корпуси очистили від більшовицьких військ майже все Правобережжя і 31 серпня увійшли в Київ.

Під враженням Олесь Бабій пише два вірші «На Київ!» і «Привіт Січовим Стрільцям», які згодом опублікували у військовій газеті «Стрілецька думка».